

ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENT
UKRAINIENNE

Число 41 (99), рік видання III. 16 жовтня 1927 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 16 жовтня 1927 року.

За кілька днів суд присяжних в Парижі буде судити вбивцю С. Петлюри — Шварцбарда. Вбивця був затриманий на місці вчинку, признався, що вбивство задумав давно, давно на нього підготовлявся і холонокровно виконав. Здавалося б, що справа ця проста, ясна і нескладна. Так би воно й було б, коли б ті, що стоять за спиною Шварцбарда, що скерували руку його на вбивство, не постаралися зарані з литоною їм пекельною провокаційною методою, доручити dokonання терористичного акту своєму агентові — жидівської національності. Вибіраючи жиди Шварцбарда, який ще до того вважав себе в де-якій мірі літератором по питанням оборони жидівської нації від погромів вони, ці таємні керувачі вбивства, одночасно заплутували справу привнесенням сторонніх цілком справі елементів та робили її незрозумілою для французького суду, маскували цими привнесеннями свою участь в атентаті, нарешті, міняли природні позиції сторони у процесі.

Внаслідок такої провокації, вбивця Шварцбард, керуючись інструкціями тих, хто його послав на вбивство, на оправдання свого вчинку виставив мотив «помсти» за жидівські погроми, які, ніби то, робив покійний С. Петлюра або, ніби то, наказував робити на Україні.

Як не дивно, але сталося так, що не тільки оборонець Шварцбарда, комуніст адвокат Торес та інші жиди-комуністи підтримують цей мотив, але й все жидівство, принаймні, в перші моменти після вбивства, особливо зросійшені його кола, вживали й вживають всіх своїх матеріальних і моральних засобів для того, щоб довести перед судом і публічною опінією цілого світу, що С. Петлюра винний у погромах

жидів на Україні та що вбивці — Шварцбардові не може бути поставлено у вину його нелюдський вчинок «помсти». Дякуючи расовим особливостям свого темпераменту жидівські кола, осліплені пристрастним бажанням оправдати вбивцю, зайшли так далеко, що втратили вже всяке почуття реальної дійсності й правди, піднесли ганебний вчинок найманого вбивці на висоту героїчного акту національного «местника», за цілий жидівський народ та поширили обвинувачення у погромах на всю українську армію, на цілу українську націю. Так провокація, надзвичайно хитро сплетена більшовиками, захопивши широкі кола жидівської нації, поставила її в позицію ворожу цілій Україні, на території якої століттями мирно проживали жиди, перемішані з українським народом, та на якій доведеться їм і далі жити. Такого результату домагалися більшовики в першу чергу і вони його, здається, досягли.

Проголошуючи акт помсти за погроми, як мотив вбивства, що, ніби то оправдує вчинок Шварцбарда, дійсні інстигатори вбивства мали на меті не тільки провокацію жидівської нації, але й заплутання цілого процесу, поставлення його перед судом в неприродній позиції, щоб тим самим скерувати увагу суддів не на факт вбивства та на особу вбивці і його спільників, а на факти й обставини цілковито сторонні справі. Вони маскують вбивство і вбивцю, що повинні були б єдиним предметом судового розсліду, натомість висюють на перший план обвинувачення С. Петлюри в погромах та ставлять справу так, ніби то основним питанням процесу є встановлення вини жертви вбивства, а не вини вбивці: ніби то не Шварцбард є винним у вбивстві С. Петлюри, а сам С. Петлюра є винним, що його вбито.

Без суміву, оборона Шварцбарда вповні використає таку позицію в процесі на користь обвинуваченого. Вбивця замість того, щоб відповідати за свій вчинок перед судом, замість оборони себе самого, намагається сам обвинувачувати свою жертву, він сам хоче напасти і, цивільна сторона, представники осиротілої родини вбитого, змушені будуть на де-який час кидати позицію нападаючих та будуть боронитися проти нападів обвинуваченого. Центр ваги цілого процесу намагаються штучно перенести не на вбивцю, його спільників та на його карний вчинок, а на особу вбитого, на його діяльність, що мала місце вісім років перед вбивством, начеб то суд має відбутися не над вбивцею Шварцбардом, а над його жертвою. Позиція представників інтересів родини С. Петлюри ускладняється ще тим, що родина С. Петлюри являється лише цивільною стороною в процесі, цивільним позовником у карному суді, який по закону не має самостійного

положення, а лише підсобне для представника державного обвинувачення — прокурора. При такій зміні законом встановлених позицій сторін у процесі можливі різні ускладнення, які противна сторона постарається звісно, внести у процес, щоб ще більше відвести увагу суду від вбивці.

Само собою розуміється, що представники цивільної сторони всі свої сили, знання і досвід вживають для того, щоб протягом цілого процесу виправляти штучно утворену ситуацію та ставити вбивцю на належне йому місце, але треба признати зарані, що досягнути цього буде не легко; і хоч судді-юристи дадуть належну оцінку поведженню противної сторони, одначе справу в кінцевому рахунку вирішать присяжні, для яких неприродне положення сторін в процесі може здаватися нормальним. Багацько зажегатиме від досвіду і вміння голови суду, який безперечно зручним керуванням процесу не дасть змоги противній стороні сходити з її нормальної позиції.

Вважаємо потрібним ще перед процесом звернути увагу нашого громадянства на всі ці ненормальності процесу та закликати його до заховання розважливості й холонокровності. З боку представників цивільної сторони буде зроблено все, щоб в кожний момент процесу вбивця Шварцбард сидів на лавці обвинувачених, не кидав її ані на мент та не вбирався в тогу «національного местника» за цілий жидівський народ, яка йому зовсім не до лиця.

З повною вірою у безсторонність і справедливість французької нації, представники якої сядуть через кілька днів на лаві присяжних, чекатимемо судового вироку. Хочемо вірити, що дійсна правда перемаже всі хитроумні комбінації противної сторони, що нелюдсько-жорстокий акт убивства того, хто був постійною загрозою спокою ворогів України, знайде належну оцінку у французьких суддів і в цілому світі.

Еміграційне студентство.

В найтяжчих фактах життя звичайно бувають поруч з невідрадними і позитивні, навіть добрі сторони. Так і в безмірно тяжкому факті емігрантського нашого становища єсть і позитивні сторони, і серед них одна з найголовніших та, що велика маса української молоді, опинившись за кордоном, після різних перипетій емігрантських, змогла довершити свою освіту у вищих закордонних школах. Цієї щасливої долі зазнало біля двох тисяч людей. Ніхто не маловажить

цим фактом. особливо на фоні освітніх обставин у большевицькому раю. З причини «непролетарського походження» та ідеологічних настроїв лише невеличка частина цих кадрів нинішнього студентства могла би попасти там до школи. Поруч з тими численними жертвами, які понесла еміграція, цей кадр не лише встояв фізично, але й продовжує поступ свого духового життя. Біля двох тисяч культурних працівників на ґрунті виснаженого большевицькою диктатурою українського життя — це річ не мала. Культурні люде на Московщині розуміють важливе значіння такої виснажености у себе дома та приходять у справедливий жах від того, що для їх культурних сил «смѣны нѣтъ», бо большевицька наука не дає основ справжньої культури. Тому в російських газетах із задоволенням означено звістку, що одному з діячів російських на полі науки, академ. С. Ф. Ольденбургові, пощастило переправити закордон для продовження освіти щось 5 чи 6 чоловік. Український Наркомпрос, розуміється, не відважиться і на такий «сміливий» крок, — отже до радикальної зміни політично-державних обставин на Сході Європи нашим братам не можна з большевицького раю просочитись до джерел європейської освіти. Тому в справі освічення большевицької освіти змістом та методами освіти європейської мусимо рахувати лише на культурні сили української еміграції.

Тим більше значіння набірає справа нашого емігрантського студентства. Як великі і з кого власне складаються його кадри, в яких умовах і чим воно живе, як ті умови впливають і впливатимуть на виконання еміграційним студентством своєї місії і тут і там, коли доля судить нам повернути додому? Ці питання глибоко інтересують і хвилюють кожного, хто бере близько до серця долю нашої національної справи, але досі відповідь на ці питання кожний з нас міг давати собі лише на основі своїх безпосередніх спостережень. Тому великий інтерес дістають результати переведеної серед українського студентства анкети, саме тепер опублікованої в першій книжці «Записок Української Господарської Академії». Дані анкети торкаються життя студентства в ЧСР, де скупчена головна маса еміграційного студентства, і обнімають не тільки українців, а й невелику кількість білорусів і грузинів, які в перепису російських студентів участі не брали, але погодилися на анкету разом з українцями.

Анкету переведено в червні-липні 1924 року з ініціативи та при допомозі Чехословацького Червоного Хреста, і тепер вислід з тої анкети оброблено доц. Л. Шрамченком. З того багатого матеріалу, який міститься в розвідці даного автора («Українське, білоруське та грузинське студентство по високих школах в Чехословацькій Республіці»), ми використовуємо лише частину, гадаючи, що хто зацікавиться, звернеться безпосереднє до праці п. Л. Шрамченка: обмежувемося даними лише про саме українське студентство, додержуючись при тому точної фахової формулювання автора що-до фактів і вислідів.

Анкета обнімає 1.824 особи, з яких 1.670 (91,6 відс.) чоловіків і 154 (8,4 відс.) жінок. Це, розуміється, не увесь склад студентства, бо не всі подали анкети. — крім звичайної людської захланности,

вплинуло. очевидно, й те, що анекету переводилося на початку ферій, коли частина студентства вже роз'їхалася з місця свого постійного осідку. Головний осередок студентства — це Прага, на яку припадає 68 відс. загального числа, далі йдуть Подебради — 18,7 відс., Брно — 8,7 відс.. Пшібрам — 4,3 відс. і Братислава — 0,3 відс. Головна маса даних анкети припадає на українців — 93,6 відс. (1707 осіб), — решта, як зазначалося, на білорусів (4,5 відс.) та грузинів (1,9 відс.). Українське студентство найчисленніше репрезентовано Галичиною (45,6 відс.), далі йдуть студенти з Великої України (42,6 відс.), з Волині, Холмщини і Підляшшя (3,8 відс.). Буковини (3,6 відс.), Кубані (1,9 відс.). З усіх 1707 осіб, що походять з України, студентів власне української національності нараховується 1674 особи (в тім числі 775 галичан, 668 наддніпрянці). Крім українців подало анкету 20 студентів жидівської національності, 5 — чеської, 8 інших національностей, з тім числі і росіяне з України.

Віком свої еміграційне студентство перевищує звичайні, в нормальних умовах, кадри студентства: 48,5 відс. (810) студентів і 47,4 відс. (73) студенток належать до віку 26-30 років. Могодша група від 21-25 років дає лише значну кількість жінок, а саме біля 41 відс.: студентів на цю групу припадає всього 27,1 відс. (453) особи). На старшу від 35 років групу припадає біля 19 відс. студентів, при чому серед т. зв. академічної молоді 3,6 відс. мають більше 35 років. «Все це свідчить про те, — каже автор розвідки, — що керуватися віковими нормами передвоєнного часу для прийому у високі школи на еміграції неможливо». З погляду родинного стану число заміжніх жінок складає майже половину (72 з усього числа 154), а серед студентів жонатих єсть 12,3 відс.

Майже 2/3 студентів (62,3 відс.) обрало спеціально-технічну високу освіту, в той час як майже 3/4 студенток — освіту загально-університетського типу. Але студенти різних українських територій що-до вибору фаху дуже різняться між собою. Студенти з України обрало спеціальний тип школи в кількості 79,4 відс., Галичане ж і Буковинці розподіляються по типу школи майже рівно: 48,1 відс. обрало спеціальний тип школи і 51,3 відс. — школу загально-університетського типу.

Анкета відповідає і на дуже інтересне питання — які ж саме фахові сили дадуть Україні високі школи на еміграції?

Студенти з України з групи фахових шкіл найбільше спеціалізувалися в агрономії (28,8 відс.). Далі йдуть інженери-механики (24 відс.) економісти (20,6 відс.), лісівники (11,8), відс.), майже в такій кількості і інженери-технологи, інженери-гірники (4,4 відс.), ветеринари (1,3 в.), Для жінок переважаючий фах комерційно-економічних наук (50 відс.). «Дані свідчать, — каже Л. Шрамченко, — що відносно мале забезпечення названа територія (Україна) має фаховими гірниками, між тим цей фах для Наддніпрянської України має величезне значіння; дуже мало також спеціалістів-ветеринарів, між тим як на самій Україні, як свідчать публікації, велика недостача цих фахових сил».

З групи шкіл загально-освітнього типу найбільше число студентів з України обрало педагогічні та природничо-філософські дисципліни

(60,5 відс. студентів і 64 відс. студенток); затим ідуть лікарі (35,2 відс. чоловіків і 36, відс. жінок) і найменше — правники (4,2 відс.).

Академічна молодь з Галичини та Буковини розподіляється по групі фахових шкіл так: 20 відс. — економісти, 18,2 відс. — лісівники, 17,2 відс. гірники, 12,6 відс. — агрономи, 12,4 відс. — інженери-механіки, 10,1 відс. — інженери-технологи, 9,5 відс. — ветеринари. В групі шкіл загально-освітнього типу: 35 відс. — правники, 34 відс. — лікарі і 31 відс. — педагоги.

Це ті кадри освічених людей, що їх так жадає рідна земля. Можна, робити різні уваги що-до розподілу цих сил — і в першу чергу — що-до їх кількості, але й большевицькі вольтер'янці не стануть одкидати того факту, що на еміграції витворилися значні кадри кваліфікованих робітників.

В яких же умовах живуть ті майбутні робітники і чи дозволять їм ті умови донести свої сили до рідного краю?

Анкета присвячує багато уваги матеріальному побуту студентства. Отже — перш за все — умови мешкання.

Майже третина відповідей студентства характеризують помешкання як вохкі або напів-вохкі. «Беручи на увагу, — каже Л. Шрамченко, — що 1/5 вказівок характеризують свої помешкання як вохкі, себ-то безумовно шкідливі для здоров'я, це мусить звернути на себе увагу, особливо тому, що недуги органів дихання та ревматизм, як це побачимо далі, складають значну частину недуг нашого еміграційного студентства.» Дані ці, загрозливі самі по собі, набірають ще більшого значіння, з огляду на те, що 14 відс. студентства зазначають відсутність груби, — себ-то відсутність нормальної температури, — в їх помешканнях. «Безперечно, що при слабому відживленні та загальному фізичному ослабленні нашого емігранта — студента, разом з інтенсивною інтелектуальною працею його, все це разом складає умови, які сприяють все більшому розповсюдженню недуг серед нашого студентства».

Значна більшість студентства — дві третини — мають страву у своїх їдальнях (в Подєбрадах — 72,2 відс., в Празі — 70 відс.); решта — 1/3 — у себе дома, або в ресторанах. Пересічна вартість обіду в студентських їдальнях — 4 к. ч. (3,5 — 5 к. ч.). «Однак ця грошева норма на студентський обід, яку навряд чи можна визнати по своїй калорійній ефектності цілком задовольняючою, як видно з анкети, не обов'язково приймається студентами кожного дня: виявляється, що значна частина студентства по-перше не кожен день обідає, по-друге, не завжди має дві страви на обід, інколи знову обмежується лише або першою стравою («борщовики») або лише другою. «Не обідають кожного дня 35 відс. — біля 1/3 студентства (зокрема в Празі — 42,7 відс., себ-то біля половини). Один раз на день мають страву 8,1 відс., але в Подєбрадах таких, що їдять усього раз на день, — аж 26,8 відс.!

Такі умови живлення залежать од бюджету студентського. Нормально студент дістає 600 к. ч. місячно, а з різними стяганнями та після зменшення суми стипендії (з 1 січня 1927 р.) — 450 к. ч. Серед видатків в загальному місячному бюджеті дуже великий відсоток

падає на найом помешкання — 16,8 відс. «Дані сучасних бюджетів як чеських робітників, так і російських, дають значно менший відсоток видатків на найом помешкання. Коли ще до цього додати опалення та освітлення помешкань, то пересічний відсоток буде рівнятися 25,7 відс. місячних витрат студента. Пояснення цього треба шукати в становищі емігранта, який фактично не може користуватися захистом закону на «охорону наемників» і якого експлуатують непомірно сильніше, ніж найбідніші верстви місцевого населення». Поруч з тим порівнюючи велика сума витрат з бюджету еміграційного студентства припадає на підручники з учебним приладдям та на лікування — 12,5 відс.. Бідніші класи місцевого населення з таким бюджетом витрачають на аналогічні потреби всього біля 3,5 відс. Емігрант-студент з його малокрівністю та нервовою інтенсивніше вживає наркотиків, ніж робітник або урядовець, витрачаючи на тютюн пересічно 5,7 свого бюджету. Більші витрати студента-емігранта і на різні способи пересування до шкільних помешкань та їдалень, бо студентство живе у великій частині або в далеких околицях міста, або й по-за його околицями — по околичних селах; тому, коли робітник витрачає на пересування 0,25 відс., урядовець 0,51 відс., свого бюджету, витрати на це з бюджету еміграційного студента дають 3,7 відс.

То ж не дивно, що всі згадані умови доводять здоровля студента-емігранта до стану лихого. Студентів з добрим здоровлям анкета числить 28,9 відс.. (445 осіб), з вдовольняючим здоровлям — 9,5 відс., (146), решта 61,6 відс. (947 осіб), себ-то майже дві третини, кваліфікуються з погляду здоровля як хворі. З хвороб на першому місці стоять катар легенів та туберкульоз, що складають 36,5 відс., всіх хвороб. «В зв'язку з наведеним вище освітленням мешкальних умов життя студіюючих, особливо вохкістю значної кількості помешкань, відсутністю в частині помешкань печей і нормального опалення та слабим ступенем відживи, згадані дві хвороби є найстарашнішою загрозою для життя студентів на еміграції. Серед хворих анкета визначає значні відсотки певних кандидатів на туберкульоз — малокровних — 14,3 відс., нервоз і хронічний бронхит — 9,7 відс. Ревматиків єсть 8,2 відс., хворих на шлунок — 6,5 відс., пораних на війні — 3,5 відс.

«Наведене перерахування недуг, як і кількість недужих, цілком ясно скріпляють наше твердження про жахливий стан здоровля студентства... Цей жахливий стан високошкільної еміграції безперечно вимагає надзвичайних і притім негайних мір, аби хоч частинно припинити процес повного знищення здоровля нашої молодшої генерації. Головний моральний обов'язок нашої організованої еміграції — за всяку ціну знайти можливість допомогти хворому студентству організацією систематичного дошлісного його лікування та відживлення разом з створенням для тої частини студентства, що ще в стані триматися на нормальному рівні здоровля, необхідної профілактики й постійного медичного догляду.»

Висліди справедливі, помилка лише в тому, що приймається, як факт, існування організованої еміграції для оборони своїх життєвих інтересів — матеріальних, правних і т. ин. Люде з широкою колісь

громадською ініціативою в більшості закопались в академічні інтереси, одійшли од громадської справи. Тому наше еміграційне становище, — взагалі хистке й незабезпечене, з цього погляду ми пасемо задніх, порівнюючи з жидами, росіянами, вірменами та іншими емігрантами. І коли свідомі елементи української еміграції поставлять собі на чергу дня справу громадської самоорганізації, то буде вирішено як згадані вгорі, так і інші «прокляті» питання нашого емігрантського лихоліття.

О. Білоусенко.

«Музика майбутнього».

Тема, яку порушив В. Садовський у своїй статті «Про наші конструктивні завдання»*) має велике значіння для кожного, хто хоче правильно з'орієнтуватися в сучасних подіях на Україні. В. Садовський хоче показати напрямну лінію для української політики після упадку большевицької влади. Ця справа має не аби яку вагу, бо ясно кожному з нас, що большевицьке панування близиться до свого кінця. Цей кінець може прийти зовсім несподівано, так, як, скажемо, несподівано сталася катастрофа самодержавія. Збунтується якийсь полк, рух піде по цілій «червоній» армії, вірні частини ГПУ відмовляться виконувати службу. от і кінець. І тому кожний з нас мусить ставити собі питання: що робити тоді, на другий день після перевороту?

Кожна політична організація чи партія відповідає по свому на це складне й вельми важне питання. Наші монархісти, прихильники «дідичного гетьмана», розв'язують проблему дуже просто: поставити в Київі гетьманом Павла Петровича Скоропадського, посадовити скрізь по Україні губернціальних та повітових старостів із родового панства, яке володіло до революції землями на Україні, і все піде «як по маслу». Панство — малоросійське, російське й польське, що мало землі на Україні, через якийсь час обернеться в українських патріотів, а поки що воно буде «класократувати» над українським народом (чи то пак «охлосом») і без знання української мови й без українського патріотизму: вистарчить на перший час і патріотизму галуцького. Селяне, наші «хлібороби», хоч і позахоплювали панські маєстності й порозорювали панські лани, все-ж знайдуть шлях до колишніх землевласників і порозуміються з ними, що до «ціни» за землю. Бо треба-ж селянинові нарешті надати справжній український патріотизм, аби він не думав, що «Україна» — десятина». Навпаки, треба й землевласникам піддати духу до «українізації», щоб для них Україна була «тисячодесятинна». Реставрацію буде завершено утворенням «трудової монархії», де «класи-виробники» будуть мати представництво у формі доглядників при самодержавному «дідичному гетьмані».

Хто прочитав «Хліборобську Україну» та містично-публіцистичні вправи В. Типинського, той визнає, що коротко подана мною програма діяльності «хліборобів» відповідає змістові тих писань. Слід хіба ще додати про запеклу ненависть ідеологів гетьманщини до української демократичної інтелігенції, в якій вони вбачають «корінь зла». Цій інтелігенції гетьманці пророкують у проєктованій «трудовій монархії» сумну майбутність, бо це, мовляв, «паразити», нетрудовий елемент...

З іншого боку підходить до оцінки положення на Україні та група, що гуртується біля праязкого «диктатора» Микити Шаповала. Але по-за різницею, у вихідних пунктах, гетьманці й шаповаловці в багатьох питаннях стоять недалеко одні від одних. Для шаповалівців, цього відламку колись великої партії українських соціал-революціонерів, з упадком большевизму настане не багато змін. Не совітська влада сама по собі, не

*) Диви «Тризуб» ч. 33 (91).

диктатура партії ворожа шаповалівцям: вони самі за «радянську владу» вони самі за «диктатуру», лише з тим, що влада й диктатура має належати їм, вірним сателітам Микити Юхимовича Шаповала. Шаповалівці стоять за «трудоу демократію». Недавно М. Шаповал так таки й записав у празькій «Новій Україні», що «демократія тільки для демократів», то б то обмежує виборче право лише людьми певних політичних переконань. Шаповалівці називають себе прихильниками так званого революційного соціалізму. Десять років панування большевизму в Росії й на Україні, повна невдача компартії в заведенню соціалізму декретним способом — все це відлітає від наших «революційних соціалістів», як горох від стіни. По їхньому, український селянин дійсно готовий до прийняття соціалістичного ладу та, бачте, комуністи не вміють. Ось дай-но владу нам, то ми покажемо... Зі своїми сподіванками «всесвітньої революції» та системою «трудової влади» шаповалівство є відригиванням московського похмілля на українському ґрунті. Це звичайнісінький революційний утопізм, так само, як реакційним утопізмом являється ідеологія «трудоих монархістів». Les extrémités se touchent (крайності стикаються). Дійсно, обидва утопізми — соціалістичний і монархічний — схожі один на одного в своїй ворожості до європейської демократії (загальне виборче право), майже однаково неприхильно оцінюють українську демократичну інтелігенцію, бо в очах Липинського це «руїники», а для Шаповала це «реакціонери», окрім, звичайно, тих, які згодились присягти «трудоному монархові» або «трудовій республіці».

Ще одна течія в рядах української еміграції з ідеологом Д. Донцовим. Донцов кокетує фашистською політичною термінологією, хоч сам добре розуміє, що фашизм це національно-італійський витвір, продукт специфічних італійських обставин. Цікаво, що Донцов похватив од фашизму не його економічну будівничу програму, далекосягду й оберту на реальних підставах, а лише «дух» фашизму, його нетерпимість до інших ідей, його негування демократії та культ сили. Донцов не утворив своєї політичної організації, як що не брати на увагу малограмотної прязької «Легії українських націоналістів». Але безперечно, Донцов знаходить співчуття в тих, як б сказав, мрійницьких елементах української еміграції, які покладають надії на диктатора в стилі Наполеона Бонапарта, що ніби-то дасть лад українському народові. Д. Донцов сподівається саме такого бонапартівського завершення революції на Україні, при тому український Бонапарт має спертися на селянську верству так само, як це робив французький.

В одному основному питанні Донцов різко відмежовується від шаповалівців та скоропадівців: він рішуче виступає проти всяких федералістичних запобігань наших «трудоих» монархістів і радянців. Ідею «Союза народів Сходу Європи» або «Союза трьох трудових монархій» під гегемонією Москви Донцов уважає протипуукраїнською, ворожою життєвим інтересам України.

Я схарактеризував коротенько ті течії в українській еміграції, що відхиляються від тої ідеї, яка з самого початку української революції двигала масами народу: від народоправства. У формі Української Народньої Республіки ця ідея перетворилася в життя, під цим прапором йшли сотні тисяч активних борців за національне визволення. Зрозуміло, що за демократією, як випробованою в широкому світі методом улаштування суспільно-політичних відносин стоїть і тепер переважна маса української еміграції. Але тепер цього мало: сказати, що ми стоїмо на ґрунті народоправства, на платформі демократичної республіки. Десять років революції в житті народу рівні бувають століттю мирного розвитку: недаром революцію звуть «локомотивом історії». За десять років багато змін зайшло на Україні:

«Не так воно і в пеклі стало,
Як в старнцу колісь бувало»...

Нові люде нарости на Україні за цей час, та й ми самі, еміґрація, — обдивимось навкруги і побачимо, що й ми змінилися. Багато де-чого навчилися ми з досвіду чужих народів, чимало пазчили нас і власні помилки. Та й уся наша велика Україна, — хіба в проті повстань і в огні пожарів не набралась вона нового досвіду, нового д у х у, який тільки і зможе відродити й визволити українську націю. Було б дійсно до краю сумно, коли б після десяти апокаліптичних років ми zostалися біля старого розбитого «провансальського» корита й ждали у моря погоди...

Що є на Україні і чим зможе допомогти наша еміґрація рідному краю, коли вернеться на свою землю?

В. Садовський правильно охарактеризував здобутки революції, як позитивні й негативні. Отже, якої тактики муситиме додержуватись українська еміґрація, щоб у разі повороту на Україну, помогти задержати позитивні здобутки й скасувати негативні? Загально кажучи, насамперед, після неминучої катастрофи большевизму, цілій Україні доведеться вести вперту боротьбу з його наслідниками в Москві та в Петербурзі. Великодержавний московський імперіалізм тоді покаже своє справжнє обличчя, незатулене червоною маскою III-го Інтернаціоналу. Це буде момент, в який багато залежатиме й од рішучости та розуму української еміґрації. Бо все ж, в умовах страшного пригноблення на Україні, наші поневолені брати цілком природно обертають свої очі до еміґрації, яка має змогу вільно розвиватись і політично думати; і коли уявити собі таке, що після упадку большевизму, ми прийдемо до дому з готовим проектом «федерації», то на Україні у борців за самостійність зопадуть руки: їм, мовляв, за кордоном видніше, вони більше поінформовані, що до міжнародньої ситуації, а тому — «не трать, куме, сили, пускайсь на дно». Щоб уникнути такої небезпек, ми повинні бути на поготові, щоб у кожний момент дати «од коша» всяким непроханим федералізаторам. Наша рішучість, наша упертість і незамірненість у цьому напрямі буде мати величезне значіння для цілої України.

В разі здійснення того плану, що на нашій території запанує українська влада, то по-за головним завданням — обороною держави від зовнішніх небезпек — українському урядові доведеться витратити багато енергії на справи внутрішньої політики. Україна пережила величезну аграрну революцію. Земля, за малими винятками, опинилася в руках селянства. Це позитивний здобуток революції, що має колосальне значіння для дальшого економічного розвитку нашого народу. Зникли латифундії всяких «королевят», проти яких підіймав революцію ще Богдан Хмельницький. Працьовиті дужі руки справжнього хлібороба обробляють чорну землю України. Першим словом української національної влади було б проголошення, що земля, цей здобуток нашої революції, лишається непорушним, недоторканим майном українського селянства. Я свідомо не хочу входити в деталі, чи залишить українська влада землю на власність, чи й надалі земля буде вважатися «націоналізованою». Це питання муситиме вирішити само українське населення через своє законне парламентарне представництво.

Значно складніше стоїть справа з націоналізованими фабриками й усякого роду підприємствами «державного капіталізму». Звичайно, знайдуться люде, які заявлятимуть, що оскільки ці підприємства дають дефіцит, то слід їх негайно ж повернути попереднім власникам: нехай роблять, що хочуть. Ця відповідь занадто проста, а тому й неправильна. Справді: є на Україні багато підприємств, в які совітська влада вклала багато народніх українських грошей, поробила ремонт, поставила нові машини і т. и. У такому вигляді підприємство дарувати старому власникові значить марнувати народнє майно. З другого боку, чи певен хто, що дореволюційний власник хоче взяти підприємство до своїх рук та чи знайдуться у нього кошти для продовження виробництва. А це питання має не аби яку загально-державну вагу, бо, коли повернуті капіталістам підприємства стануть, то від нього насамперед прийде шкода державі, бо збільшиться число безробітних, значить незадоволених новим ладом. З другого

боку, є такі підприємства, що в їх безупинній праці заінтересована вся нація, тожє зупинка роботи на цих підприємствах (напр. що роблять для оборони країни) загрожувала б життєвим інтересам держави. Окрім того, зустрічаються підприємства, що навіть під керуванням компартії дають п р и б у т о к. Сюди відносяться, напр., деякі вугільні шахти, а особливо здобування залізної руди, що вивозиться з України за кордон. Мусимо передбачати, що приватний капітал не піде до нашої промисловости, аж до того часу, поки на Україні відносини «стабілізуються», бо капітал, це відомо кожному з підручників політичної економії, по своїй природі «боязкий». Тому-то ми повинні бути готові до того, що доведеться де-який час двигати основні галузі нашої промисловости в с і м и с и л а м и, уживати до праці тих самих «спеців», усунувши, звичайно, комуністичні «головни».

Мені ясно, що бідна капіталами Україна без кредитів з закордону, не зможе належно розвинути своїх виробних сил. Але це не значить, що ми свідомо хочемо стати колонією чужоземного капіталу. Гріх би було не вживати закордонних кредитів, але мусять бути певні умови: треба, щоб Україна нагороджувала свої національні багатства, а не була погноєм для чужоземних Крезів. У залежності від політичних обставин у данній країні той самий капітал може виступати, як хижак, для якого закон не писані, і як продуктивний, прогресивний чинник, що живе сам і дає другим жити.

Найголовніше завдання з діяльности українського уряду має бути: забезпечити непереривність економічної діяльности українського міста й села. Під комуністичною муштрою цю енергію загнано в тісний куток. Нова революція проти большевицького деспотизму мусить завершити добу переворотів на Україні. Не пансько-поміщицька реставрація і не ліво-есерівський утопізм з його боротьбою за здійснення соціалізму «при всяких обставинах», — лише завершення б у р ж у а з н о і р е в о л ю ц і ї на Україні. В цьому історичне завдання ідеї демократичної України.

Методом української політики має бути: д е м о к р а т і я. Звісно, знайдуться у нас такі скептики, які «зневірилися» у демократії та ждуть порятунку з иншого боку. Вони говорять про «кризу демократії», про «крах парламентаризму» і т. и. Але все це голі слова. Дуже влучно подібним скептикам відповів чехословацький президент Масарик: «Рано ховають демократизм його противники: аджеж метод демократичного керування державою не налічує повних 100 років, тим часом як традиціоналістичні монархії й диктатури мають за собою тисячі років розвитку. Демократія — це дитина сучасности. Розвивайте її, працюйте в ній, її тоді побачите, що цей метод дасть найкращі наслідки для держави й народа.» Звичайно ті, що не вірять у доцільність демократичної політики на Україні, вказують на російський приклад: так звану «керенщину». Але ж не треба забувати, що «керенщина», характеристичною рисою якої єсть параліза державного апарату, його несила, — ця керенщина зовсім не являється типовою для демократії. Демократія — це активність і відповідальність. Широї маси народа беруть активну участь у вирішенні своїх громадських справ, вони через своїх, вільними голосами обраних, представників керують політикою цілої держави. І не можна сказати, щоб в українському народі не було цього глибокого змагання, що характеризує демократичний режим. Приклад 1919 року дуже повчальний, він нас вводить в лабораторію суспільно-політичних ідеалів нашого народа. Ми бачили в 1918-1920 роках, коли большевики й денікінці захопили більшу частину нашої території, як спонтанно всюду на Україні утворювались «селянські республіки», вибирали своїх отаманів і ради старшин для оборони від зовнішнього ворога. Не «родове панство», а свої братчики селяне стояли в чолі цих демократичних рухів, в яких лише персональна здібність і талановитість давали провід:

«На майдані, коло церкви
Революція гуде:
Хай чабан, сказали люде,
За отамана буде».

Ні, «керенщина», цього виразу державної імпотенції, на Україні нічого боятися. Керенщина — дитина самодержавства. Московщина була здавна централізованою країною, там «місця» не сміли й пальцем ворухнути без дозволу «центру». І тому, коли в «центрі» опинилося недяльне, лише многоглаголиве правительство Керенського, то вся державна машина перестала функціонувати. У порівнянні з Росією Україна у 1917 і пізніших роках виказує зовсім інший образ активності, самодіяльності широких мас без приводу центру. Та й до цього моменту жаліються харківські можновладці на «політичну активність» українського селянства, яке всіма засобами, аж до кривавих, бореться проти комуністичного «назначенства».

Взявши на увагу це, можемо признати рацію тим видатним українським історикам, які визнають демократичність — «духом» українського народу. Тільки що цей «дух» не від природи, а виробився в наслідок умов історичного життя нашої нації.

Хочу поставити точку над «і». На мою думку, лише та влада має шанс удержатись на Україні, яка буде йти за цією течією широкої демократизації України. Справді, уявимо собі «н'ячю фантастическое», що п. Скоропадський чи йому подібний «хлібороб», якимсь несподіваним поворотом історії опиниться в Києві в ролі гетьмана України.

Чи могло б гетьманське правительство, що має намір одібрати у селян захоплену ними землю, чи могло б воно до в і р я т и цьому селянству, чи допустило б воно, щоб селянство вільно організувалось і керувало своїми громадськими справами?

А тим часом без взаємного довірря влади до народу і навпаки (я свідомо кажу селянство — народ, бо демократія — це, панування більшої, а селянство на Україні складає 87 відс. населення) без піддержки центрального уряду самодіяльністю населення на місцях — дні й години такого уряду будуть пораховані. Візьмемо конкретний приклад: після упадку большевизму лишаються такі негативні «здобутки революції», як безпритульні діти, які вже повиростають на дорослих худі ганів, бо Совіти за їх виховання не турбуються. Це ідеальні кадри для найгіршої Махнівщини й справжнього звірського бандитизму. Державна поліція, — але ж її організація вимагає часу. Отже н а р о д н і й уряд, що покладається на budouчі організаційні здібності свого народу, неминуче мусить дати змогу самому населенню, в данному разі селянству, оружною рукою розправитись з порушителями порядку й спокою. О з б р о є н а с е л я н с ь к а о х о р о н а , призначена самими селянами зі своїх кращих людей, — оце буде на перших часах після упадку большевизму основа суспільного ладу й державного порядку на Україні. Нічого й казати, що «хлібороби-державники» такого озброєння української людности бояться, як вогню. Між тим «селянська охорона» — не байка, а дійсно існувала в 1917 і в пізніших роках у багатьох районах України, наводячи порядок у своїй околиці.

Отже м і л і т а р и з а ц і я населення буде першим кроком демократичного уряду України. Цього вимагатимуть як причини зовнішні (оборона держави), так і внутрішні потреби порядку, який без оружноі сили трудно завести.

Організація нормального судівництва — одно з найголовніших завдань українського демократичного уряду. Під большевиками, які організували так, званий класовий (фактично партійний), суд, немає рівної справедливости. І селяне й робітники нарікають на те, що явних зарізак і грабінників-комуністів виправдують або легко карають, беручи на увагу «революційні заслуги».

Треба сказати, взагалі, що після руйни большевизму на Україні доведеться видержати уперту боротьбу з а н а р х і є ю. Відомо, що кращий логанний уряд, відк віяного. Сильною й твердою рукою уряд мусить забезпечити порядок, майно, спокої і життя всіх громадян України, незалежно від походження, національності й віри. Мені ясно, що аvarхія в першу чергу кинеться на жидівську людність, бо це ж не секрет, що на Україні поширений погляд, що «жиди комуни видумали» та що «совітська влада — жидівська». У цьому криється величезна небезпека для порядку й спокою

на Україні. Провідники української національної політики мусять напружити всіх зусиль, щоб спільно з державно-думаючими елементами українського народу в корінно припинити всякі виступи невідповідальних, застіблених, злочинних елементів, які схотять в мутній воді рибу ловити, порушуючи порядок і престиж держави. Саме в цьому випадку демократична метода-активність і відповідальність — буде найкращою підпорою уряду. Бо й на селах зброю носитимуть тільки ті люди, яких вибере громада і за яких порядність та дисциплінованість вона братиме відповідальність на себе перед урядом. У відбудованню української держави мусимо поставити «поза законом» елементи міжгромадянської війни і взаємного матеріального та фізичного знищення. Не до сліпої ірраціональної стихії, а до розуму, до власних інтересів українських громадян мусить апелювати демократичний уряд України, — і ми певні що цей шлях дасть найкращі наслідки для визвольної нашої боротьби.

Ми повинні собі усвідомити також напрямну лінію майбутньої соціальної політики демократичної України. Безперечний факт, що Україна — край переважно селянський. Робітництво складає незначну меншість людності України. Але це не значить, що український уряд може легковажити інтереси робітництва. Не забуваймо, що Україна вже перед революцією була країною аграрного переселення. Наше селянство мусило колонізувати степи й ліси на Сибірі та в Туркестані, бо на своїй землі не знаходило прожиття. Аграрна революція на Україні не зменшила земельного голоду. По українських селах є мільони вільних робочих рук, які не мають праці для себе в сільському господарстві, — вони на селі зайві. Це елементи для утворення справжнього українського пролетаріату. Як знаємо, сучасний пролетаріат України в значній своїй частині зайшлого, неукраїнського походження. Національні інтереси України вимагають, щоб було завалено прірву між українським селом та зросійщеним містом. «Українізація» міст повинна йти шляхом припливу українських сільських елементів до міста, шляхом їх урбанізації. Але для успіху цієї урбанізації потрібні певні умови, і насамперед поліпшення матеріального стану робітництва. Бо в іншому випадку наш парубок із села поїде на переселення на Зелений Клин, де він надіється господарювати, або до Америки, а не піде на заробітки, як що там знайде налівогодне існування. Взагалі, давно вже пора розв'язати той міт, що більшовицька влада — пролетарська. Матеріально робітництво в С.С.С.Р. і з окрема на Україні стоїть найнижче; влада диктує робітникам ціни, і проти цього державного капіталізму робітництво зовсім безсиле.

Недурно англійський робітничий діач Сміс висловився недавно про режим в С.С.С.Р., що коли б він мусів жити в умовах совітського пролетаріату, то негайно робив би революцію проти більшовицької влади.

Мені думается, що інтереси цілого українського народу диктують задачі чесний і братерський союз селянської і робітничої верстви (не в розумінні більшовицької «геґемонії»). Аграрна перспектива України стоїть на порозі широкого розвитку своїх промислових ресурсів. Сьогоднішні селяне завтра стануть робітниками-пролетаріями. Сьогоднішні міські робітники ще памятають про сільську батьківську стріху. Отже навіть почуттєво існує тісний зв'язок між цими основними елементами українського суспільства. Українська демократична влада буде сприяти тому, щоб перехід зайвої людності з села до міста відбувся в найвигідніших умовах для трудящих верств, без катастроф і довготривалих криз. Ми зацікавлені в тому, щоб на Україні розвивалася індустрія. Але треба, щоб індустріялізація України і з нею зв'язана пролетарізація населення не привела до павперізації. Нам потрібен індустріальний, що європейському — політично й професійно організований робітничий клас, а не помпєн-пролетаріат типу миколаївських та одеських «золоторотів». Тим то, гадаю, демократична українська республіка проватиме активну соціально політику, яку здійснюють інші європейські держави. Формулу лібералізму (*laissez faire, laissez passer*) ми так само мусимо відкинути в робітничій політиці, як відкидаємо у відносинах між селянством і помі-

ництвом. Демократична держава дбає про інтереси цього й не може допустити того, що загрожувало б нормальному функціонуванню всього організму. Робітниче законодавство, соціальне забезпечення — це завдання, які стоять перед українським урядом, вимагаючи негайного вирішення.

Я вже сказав, що період демократичної ліквідації большевизму буде завершенням буржуазної революції на сході Європи. Замість великопанського екстенсивного господарства переважним типом на Україні зробилося й на далі буде — середнє й більше селянське господарство, в якому людська праця знаходить собі найінтенсивніший ужиток. Поряд з цим розвиватиметься капіталістична промисловість по містах, з торгівлі буде знято пута большевицької монополії. Саме цей тип господарства відповідає сучасним інтересам України, бо він має змогу розвинути продукційні си і нашої краю і дати заробіток значно більшому числу людей, ніж большевицький «державний капіталізм». Рациональна продукція — ось ключ демократичної України. Економічний, хозяйновитий український селянин, прийшовши до голосу у власній державі, не допустить марно-трацтва на ыштат тых сум, які совітська влада витрачає на комуністичний інтернаціонал та на «світову революцію». Рациональне ведення господарства не терпить фантастичних проєктів. Українська держава буде духом своїм «куркулівська» в тому значінню, що буде навіть скупа, бо наш селянин і робітник знають ціну грошам, знають, що його потом і кровю кожна копійка обкипіла.

У народоправній Україні вже не буде місця демагогії, що, мовляв, «казна грошей настанить». Бо занадто боляче відчуло населення України за час панування большевизму тісний зв'язок між «казною» і власною кишенею. Це теж один із позитивних «здобутків революції».

Сказати де кілька слів належить про організацію адміністрації України та про бюрократичний апарат, що є необхідною складовою частиною держави. Кваліфіковані діячі юстиції, освіти, внутрішнього управління, фінансів і т. п. — це, можна сказати, кістяк держави. Без цього виконавчого апарату парламентська машина була б безсила. Недаром склалася російська приказка: «Закопи святы, да исполнителы лихих супостаты». Думається, що Україні треба уникати зайвої бюрократизації, а тому по змозі сприяти децентралізації держави. Треба, щоб влада була ближче до народу, щоб була вона по своїй конструкції проста й «прозора». Звичайно, військові або фінансові справи вимагають одностайности й централізації, але, що до інших функцій держави, то їх можуть з успіхом виконувати й на місцях люди, центром не призначені, лише затверджені владою після вибору населення. Бюрократія, щоб не компромітувати держави, повинна бути чесною. Явна річ, що, після большевицького панування доведеться взяти до нового апарату чимало службовців із рядів совітської бюрократії, але, безперечно, критерій оцінки їх буде залежати лише від особистої здатности та від уміння й бажання працювати для інтересів української республіки. Немає сумніву, що реально думаюча українська влада не руйнуватиме цілого совітського бюрократичного апарату. Завданням уряду буде взяти з цього апарату те, що виказало свою життєву вартість і усунути те, що має характер павосний, продиктований кастовими інтересами комуністичної партії. Для керування місцевими справами доведеться би призначити на перший час комітети з осіб, що мають довірря в громадянстві.

З сказаного ясно, що для української інтелігенції відкривається широке поле діяльности у всіх ділянках державного життя. Тому сумно, коли бачиш зростаючий аполітизм серед нашої еміграційної інтелігенції, байдужість до справ, які виходять за межі її вузької спеціальности. Час не жде, живи багато, а діячів, всебічно підготовлених, мало. Тим часом Україна має право до нас ставити особливі вимоги, бо умови нашого еміграційного життя дозволяють нам легко ознайомитись із здобутками інших народів. А як мало між нами таких, що слідкують — чи то за фінансовою політикою, чи з соціальним законодавством, чи за системою адміністрації,

чи то за положенням освітньої справи і т. и. в різних європейських країнах...

Ще трохи про напрям міжнародної політики незалежної демократичної України. Шляхи наших «трудових» монархистів та радянців ведуть до Москви. Але не цього, звичайно, хоче український народ і не в підлеглості московському імперіялізмові полягають інтереси України. Економічні інтереси тісно в'яжуть Україну з південним сходом, з Кубанню, з Кавказом і Туркестаном. Економіст Кривченко ще перед війною виказав, що торгівля України з Московщиною мінімальна: Москва не потребує українського хліба, бо має свій, не потребує вугля, бо привозить із Англії морем або працює на дровах і т. и. Експорт України був спрямований головни на схід аж до Персії та до Західної Європи. В інтересі України зміцнити економічні зв'язки з цими країнами ще політичними союзами. Ці союзи мали б характер о б о р о н и и й проти імперіялістичних зазіхань Москви. Ми мусимо з великою резервою поставитись до проектів «союзу» з Москвою. Поки не приборкано крил московському імперіялізмові, доти всякі розмови про федерацію будуть лише шкодити інтересам поневолених народів. Москва, яка не переносить у себе в середині демократії, нездатна поважати рівноправність народів у міжнародній політиці. А поки насильство буде звичною московської політики, доти буде фантастичною утопією малювання картин «вільних союзів». Вони мусить уперед зробитися вегетаріанцем, а тоді вже селитися під однією стріхою з вівцею. Бо в іншому разі, ми добре знаємо, як такі «добровільні союзи» кінчаються. Політика демократичної України буде непохитно самостійницька, і цим усе сказане.

Ст. Самарський.

Одповідь Жаботинському.

Жаботинський це відомий жидівський діяч з України. Сіоніст, один з лідерів цього руху, він боровся за свої ідеали не тільки словом, а і мечем. Цей діяч був здавна відомий серед нашого громадянства, як прихильник українського руху, ще за старих царських часів. І коли трагічно загинув С. В. Петлюра, один Жаботинський серед всієї світової жидівської преси, підняв сміливо свій голос проти ганебних наклепів на С. В. Петлюру. Ясно і недвuzначно сказав він правду. Його статтю було передруковано в ч. 51 «Тризуба*»); його словами звкінчив я свою книжку «L'Ukraine et le cauchemar rouge». Наводимо ці слова д. Жаботинського повністю:

«Петлюру я ніколи не бачив. Мої переговори в 1921 р. я вів не з ним, а з його уповноваженим в Празі — Славинським. При мій нагоді я хочу зазначити, коротко, але ясно, що і сьогодні я твердо стою на дзговорі могому з Славинським і рахую, що єдиний спосіб зменшити небезпеку погрому при наступі анти-комуністичних мас на Росію — це нейтральна жидівська жандармерія. Але це не відноситься до моєї сьогоднішньої статті. Те, що стосується до неї, це той факт, що ні Петлюра, ні Вишинченко, ні решта видатних членів цього українського правительства ніколи не були тими, як називають, «погромщиками». Хоч я їх особисто не знав, але все ж я добре знаю цей тип українського інтелігента-націоналіста із соціалістичними поглядами. Я з ними виріс, разом з ними вів боротьбу проти антисемитів і русифікаторів—жидівських і українських. Ані

*) В. Жаботинський «Кримська» колонізація — переклад з жидівської мови статті з Jewish Morning Journal».

мене, ані інших думаючих соціалістів південної Росії не переконують, що людей цього типу можна вважати антисемитами. І це важно, бо це нас веде до головного: до глибокої правди, яку небезпечно забути, до правди, що причина лежить не в суб'єктивному антисемітизмі осіб, але в активнім «антисемітизмі обставин». На Україні обставини проти нас. Такі обставини утворилися історично і такими вони й залишаються. Хто був в цьому винен в 17 віці, чи ми — жиди, чи поляки чи українці. — шукати не має значіння. Сьогодні це так, сьогодні там вітає в повітрі антисемітична отрута, і цього досить, щоби розворушити атмосферу якимсь роздратованням, чи будь-то повстання, чи колонізація, щоб ця отрута вилася в активну ненависть».

Ці прекрасні слова дали мені нагоду так закінчити свою книжку: «Ми згодні з видатним жидівським письменником і, цитуючи його, ми висловлюємо сподіванку, що всі жиди кінець кінцем прийдуть до думок П. Жаботинського. Це дасть змогу лехше перебороти ті обставини, що розділяють жидів і українців».

І от тепер в ч. 2393 «Посл. Нов». в Парижі з'являється його лист до редакції на тему: «Петлюра и погром».

Цей лист безперечно зробить велике вражіння на українські кола. На нього, на Жаботинського, посилалися ми, коли боролися з тим озлобленням; яке насросло за цей рік серед українців в звязку з ганебним вбивством і процесом, поруч з Л. Маршалем. А. Марголіним, С. Гольдельманом це ім'я давало нам право стримувати стихійне народстаюче почуття національної ненависти.

І несподівано Жаботинський знищив те, що казав раніше. От точні слова нової позиції Жаботинського:

«Вопросъ совершенно не въ томъ, былъ ли Петлюра въ душѣ сторонникомъ погромовъ или нѣтъ. На эту тему возможны какія угодно предположенія или догадки. Свое предположеніе я высказалъ и считаю его правоподобнымъ — хотя цѣнность его, конечно, сильно ослабляется тѣмъ обстоятельствомъ, что я Петлюру, какъ и сказано было въ той статьѣ, никогда въ жизни не видалъ, и вообще съ 1915 года въ Россіи и на Украинѣ не былъ. Но если это мое предположеніе и вѣрно, то я самымъ рѣзкимъ образомъ настаиваю, что къ вопросу объ *отвѣтственности* Петлюры за погромы оно рѣшительно никакого отношенія не имѣетъ. Петлюра былъ главой украинскаго правительства и украинской арміи въ теченіе двухъ лѣтъ и больше; почти все это время продолжались погромы; глава правительства и арміи ихъ не подавилъ, виновныхъ не покаралъ и самъ въ отставку не подалъ. Значить, онъ принялъ на себя отвѣтственность за каждую каплю пролитой еврейской крови. Это такъ ясно, что тутъ не помогутъ никакія отговорки. Таково не только мое представленіе о долгѣ и отвѣтственности главы правительства и арміи, но и представленіе каждаго грамотнаго человѣка».

Порівняйте цей уступ з тим, що написано Жаботинським раніше, і стане ясным, що він повернув свою керму в інший бік. Тяжко Жаботинському № 2 спростувати Жаботинського № 1. Але він мусить це робити за-для... вулиці, «жидівської вулиці», як люблять говорити їхні діячі.

Коли Жаботинський виправдується тим, що не знав обставин на Україні, він мав можливість ознайомитися з ними тепер. За цей час

вийшло багато матеріалів. Не тяжко було б прочитати йому й ті сторінки, в яких я в своїй книжці даю нашу відповідь на ці брехні. Своїх аргументів повторювати тут не може. Та Жаботинський сам все розуміє. Але вулиця, вулиця потягла його за собою.

Він знає, що погроми, властиво, були в той мент (зима, есена 1919 року), коли С. В. Петлюра разом з армією мусив катастрофічно відступати і коли большевики приносили нечувану руїну на Україну. Він знає про всі величезні зусилля (про них говорю в останній главі своєї книжки), які поклав С. В. Петлюра, щоб припинити погроми.

Він знає, що це неправда, буцім-то С. В. Петлюра «не подавив» погроми, бо вони, не дивлячися на всі трагічні обставини літом 1919 року вже майже припинилися. І коли серед тих обставин цілковито подавити погромів не вдалося, С. В. Петлюра і уряд У. Н. Р. ці погроми подавляли. Не правда і те, що С. В. Петлюра «винновних не покарав». Жаботинський це знає, бо книжку Марголіна читав. А коли цього мало, нехай послухає, що скажуть на суді нові документи і свідки.

Але апотеозом вже не брехні, а абсурду до якого міг дійти Жаботинський в пориві свого стремління догодити жидівській вулиці є ствердження: С. В. Петлюра є відповідальним за погроми, бо «самъ въ отставку не подалъ»...

Я знаю, як болів душею С. В. Петлюра за цю жидівську кров, але чи думав Жаботинський, як мусів він, Петлюра, — не тільки великій гуманіст, але перш за все патріот — боліти за долю своєї України. Як він болів за ті сотки тисяч українців, що гинули на полі битви, у большевицьких Чека, гинули в нелюдських муках, гинули від голоду і холоду. Україна палала в огні, і погроми жидівські були тільки невеликою частиною грандіозного нечуваного погрому України. І в цей мент С. В. Петлюра мусив «подать въ отставку?!» Як би це було просто. Але чи думав Жаботинський, кому він мав «подати въ отставку?» На чії руки передати страшний тягар влади в зруйнованій країні? І невже не розумів Жаботинський, що ця «отставка» була б простим дезертирством.

Ні, не був би він Петлюрою, не був би він героєм України, коли б в критичну хвилю міг легкодушно одійти від великого діла свого. Він ніс цей тягар до кінця. І тільки близькі йому люде знають, як це бувало йому тяжко.

Не забуду я ніколи оповідання полковника Сушка. В час тих страшних подій, він, Сушко, та генерал Безручко увійшли у вагон з рапортом до Головного Отамана. Він сидів, одвернувшись од них, схиливши голову на руки і на їх привітання нічого не відповів. Старшини здивовані хотіли вже вийти, але нарешті Петлюра здригнувся, і глянув на них: його обличчя було страшне і сльози лилися з очей. Він кинув їм з з болем слова: «Боже, скільки крові, чи виправдається вона!» Старшини мочали, схвильовані самі. Але це був тільки мент душевної слабости. Петлюра прийшов до себе, заговорив про справи і взяв слово, що нікому не розкажуть вони про сльози Отамана... І стар-

шини слово стримали до кінця, до кінця цього многострадального і славного життя.

— Ні, Пане Жаботинський, Петлюра не пішов в «отставку» і піти він не мав права, а з погромами він боровся всіма силами. Перечитайте Марголіна, перечитайте мою книжку і де чому ви там навчитеся, коли взагалі вас треба вчити, бо говорите ви проти себе, проти свого власного сумління.

Я знаю психологію жидівських діячів, може краще других українців: мав з ними багато до діла. Їх дефект— надмірне честолобство, ворожнеча завзята по-між собою (всупереч думкам антисемітів), бажання обов'язково мати жидівську масу за собою і через це страшна демагогія.

Вас, Пане Жаботинський, я рахував вище цього, але вся ваша остання стаття — це не підлягає жадному сумніву — написана вами проти вас, во ім'я вулиці, во ім'я вашої популярності, яка з огляду на правду, вами сказану, трохи захиталася.

Я менше, за все належу до тих, що, по вашим словам, вважають погроми «простительною мелочью». З ними я боровся, борюся і буду боротися. Я прагну встановлення нормальних україно-жидівських відносин. Але чи весь цей галас жидівських кол біля справи Шварцбарда сприяє цьому? На що беруть жиди на себе гріх, не ними зроблений, гріх большевицький, вчинений підкупним дегенератом? На що викликають вони про себе цю злобу серед українців, яку стримати буде нелегко? Нащо вони нагамаються перетворити наперекір всьому С. В. Петлюру майже в погромщика, коли він так виразно, так яскраво, так сердечно виступив на оборону жидів?!

С. В. Петлюрі в 1919 році не вдалося запобігти погромам, але його щире слово в оборону жидівства залишилося. Його слава виростає безкінечно і не існує для українських мас більшого авторитету ніж Петлюра. Його відозвами, його словами будемо ми боротися на Україні проти нових погромів, які на жаль можуть загрожувати ще жидівству, з огляду на спеціальні умови большевицького панування.

І коли думаю я про всю політику жидів в справі Шварцбарда, я прихожу до висновку: жиди, не дивлячися на свою заслужену репутацію практичності, в політиці—мрійники. Більш того, вони діти, але діти, які мають колосальну енергію для досягнення своєї мети. Во ім'я «нового Маковея» (нехай на суді подивляться на того Маковея), вони нехтують своїми власними реальними інтересами.

Вертаючись до Жаботинського, я ще раз мушу сказати: я шукаю порозуміння з жидами, я стою за мирне співжиття з ними на Україні. Але коли перша стаття Жаботинського робила це більш реальним і можливим, то цей лист утруднює і відкладає його десь надалі. В тяжкі україно-жидівські відносини він вніс ще нове ускладнення.

Олександр Шульгин.

Науковий орган Української Господарської Академії.

По п'яти роках свого існування Українська Господарська Академія випустила перший том свого наукового органу — «Записок»*) Те, що в нормальних умовах життя школи, на своїй землі, можна було б вважати за непростиме запізнення, в наших емігрантських умовах треба визнати за результат чималих зусиль, що на протязі п'яти літ паралізувалися складними бюджетовими комбінаціями, які звичайно одволікали матеріяльні засоби Академії від свого наукового органу до інших потреб — не так показних, але нагальних. Дістаючи на своє удержання від уряду ЧСР чималу суму — 3 міл. к. ч. річно, Академія мусила тим задовольняти потреби цілих трьох фахових шкіл, які вона фактично представляє в трьох своїх факультетах (агрономичному, економічному та інженерному). Що-до цього знаходимо зворушуючі рядки в передмові «Записок». «Кредити на утримання Академії з цілком зрозумілих причин були обмеженими. Між тим організація школи, що фактично уявляє з себе з'єднання трьох високих шкіл, вимагала великих витрат на впорядження лабораторій, кабінетів, ферм і т. д. По-за цими витратами мало що могло залишитися на видавничу діяльність. Та й тих коштів, що залишилися, Академія в першу чергу була змушена вжити на видання українською мовою підручників, необхідних для навчання своїх слухачів. Поскілки таких підручників при заснуванні Академії майже зовсім не існувало, на їхнє видання довелось витратити поважну суму. За п'ять літ видано біля 1800 друкованих аркушів літографірованих книжок або скриптів. Тому до останнього часу лекторському персоналові доводилося публікувати свої наукові розвідки й більші праці в ріжних сторонніх виданнях... Тільки після закінчення організаційного періоду Академія нарешті здобула собі можливість приступити до видання власного наукового органу. Ось чим пояснюється те, що перша книжка «Записок» У.Г.А. виходить лише в день п'ятилітнього ювілею існування Академії.»

Отже, в цьому в певній мірі ювілейному виданні уміщено 26 наукових праць з ріжних галузів знання — в межах тих дисциплін, що викладаються в Академії. Більшість розвідок мають характер загально-науковий, а де-які з них трактують питання, що ближче торкаються України, а саме праці: Б. Іваницького «Основні типи лісових займищ та лісових формацій на території, заселеній українським народом». І. Мазепи — «Типи полонин Підкарпатської Русі». В. Віднова — «З історії грошевих знаків на Україні». М. Добриловського — «Оподаткування селянських господарств на Радянській

---

*) «Записки Української Господарської Академії в ЧСР». І. За редакцією нашам колеґії в складі: проф. І. Шовгеніва (голова), проф. Л. Бича, проф. О. Віліньського, проф. Б. Іваницького, проф. Старосольського та доц. М. Добриловського (секретар) 1927 р. Подєбралд.

Україні», Р. Лашенка — «Український копний процес (по карній справі) на одному прикладі», М. Левицького — «Особливості української звучні в порівнянні з московською», Л. Грабини — «Геодезійні фрагменти на Україні та їх упорядкування», Л. Шрамченка — «Українське, білоруське та грузинське студентство на високих школах в ЧСР». Розуміється, тут не місце давати наукову оцінку наведених та так само інших розвідок, уміщених у «Записках». Не можемо лише не зазначити, що до книжки не додано бодай короткого резюме праць на якій-будь загально-відомій європейській мові; лише самі назви статей подано на мовах чеській, французькій та німецькій. Висліди з розвідки п. Л. Шрамченка, що мають інтерес загальний, подаємо окремо.

В кінці збірника подано відомості, що так само мають інтерес ширший, про Академію в Подебрадах, про її повстання та характер і результат її праці. Ще в передмові зазначено, що «Українська Господарська Академія є одною з перших сучасних українських національних високих шкіл і тому її завдання ширші і складніші, ніж завдання високих шкіл тих націй, які цілковито розвинули свою національну культуру. Крім підготовки молодих фахових сил для праці на користь свого народу та всього людства, що являються завданням всякої високої школи, Академія також повинна була з перших же днів свого існування спрямувати свої зусилля як на творення національної науки, так і на обзнайомлення широких кол ученого світу з вислідами її наукової праці. Таким чином в момент заснування Академії перед нею повстало три головних організаційних завдання: а) стати українською школою, в якій учні її могли б нормально проходити курс високої школи; б) злучитися в своїй науковій діяльності з науковими установами культурного світу та в) організувати власний науковий орган». Редакція з моральним задоволенням зазначає, що перше завдання можна вважати досягненим з тим днем, коли перші слухачі Академії дістали титул інженера. Дійсно, в кінці збірника подано список осіб, що закінчили повний курс Академії в квітні сього року (до часу видрукування збірника) та дістали титул інженера, — всього таких осіб 34, — але до літніх вакацій стало до іспиту ще 130 осіб. Дуже влучним треба визнати, що в тому спискові означено і теми дипломних праць та дипломних проектів.

Друге своє завдання Академія встигала досягнути численною участю своїх сил в першому українському науковому з'їзді в Празі в осени 1926 р., активною участю в різних наукових міжнародних конгресах та з'їздах, а також через вступ у склад членів Міжнародного Інституту Інтелектуальної Співпраці при Лізі Націй. З уміщеного в кінці збірника додатку довідуємося, що діяльність Академії навіть за короткий час її існування знайшла собі визнання та прихильну оцінку в певних миродайних колах: про це свідчать прихильні статті в українській та чужоземній пресі, надання наукової стипендії Рокфелеровського Фонду одному з професорів Академії (її дістав проф. В. Тимошенко) та кільки відзначень (чотири почесних дипломи та одна медаль за шкільні експонати, за праці студентів, за виставлені шкільні приладдя).

Про зріст Академії за п'ять літ свідчать такі дані. В першій професорській Раді взяло участь сім осіб; тепер педагогічний персонал Академії складається з 90 осіб. Почавши з кількох кімнат в одному з Подебрядських отелів, тепер Академія ледве розміщує свої установи в 80 кімнатах, що розкидані по всьому місту. Кабінети Академії переповнено цінними виданнями та збірками, що в значній мірі створені самими професорами та студентами і майже не вимагали на себе грошевих витрат. Майно Академії оцінюється на суму біля півтора мільона (1.317.000) к. ч. Бібліотека Академії налічує (на 1 січня 1927 р.). 11.808 назв в кількості 19.954 томів. Крім бібліотеки при Академії існують учебно-допомогові установи: кабінетів — 33, лабораторій — 14, ферми — 2, семінарів — 12. На початок 1927 р. Академією та різними установами й організаціями при Академії видано 227 публікацій, в тім числі біля 200 назв підручників; список цих останніх заслуговує пильної уваги кожного, кого обходить справа української культури.

Спершу до Академії вступала лише емігрантська молодь і тому при Академії уряджено було матуральні курси для тої молоді, що не встигла на Україні закінчити середню освіту: абітурієнти курсів також вступали до Академії та до інших високих шкіл — як українських, так і чеських. Тепер курси скасовано, бо з 1926-27 шкільного року до Академії стала вступати молодь з українських земель. Як подавалося вжу у нас, цього року має бути прийнято до Академії біля 50 осіб. Цього року відбулися перші іспити на диплом інженера по всіх факультетах.

Вже ці короткі дані дають підстави для вислуду, що Українська Господарська Академія, в її професорських та студентських силах, не змарнувала часу, який доля судила їй бути по-за межами батьківщини.

О. Л - ий.

3 міжнароднього життя.

Большевики про свої відносини з Європою. Справа Раковського. — Антисовітський заклик. — 80-ліття Гінденбурга.

Час од часу большевики для себе та для своїх невольних «підданих» дають у своїх газетах характеристику європейської політики на адресу СССР. Як правило, ці характеристики дурні та неправдиві, але одно в них завше незмінне й цікаве: в них червоною ниткою ясно означене те, чого большевики на даний час більше за все побоюються. Така й остання совітська характеристика, риси якої наводимо з переказів російських емігрантських газет. Характеристику зроблено по державах.

Германія. Досі, надруковано в «Правді», Германія не вступила одверто до антисовітського блоку, але це тому, що не встигла ще доторгуватися з всіма контрагентами що до — ціни за зміну орієнтації. Хоч Німеччині й не дадуть за антисовітські послуги чогось більшого за чечевичну юшку, але на ґрунті загального соціально-класового антагонізму між Совітами та цілим капіталістичним світом Чемберленові, без сумніву, пощастить втягнути й Германію до антисовітського блоку.

Франція. У Франції зараз досить сприятливі обставини для антисо-вітських інтриг. Коли французи й досі не стали одверто у ворожу позицію що-до ССРСР, то це тільки тому, що їм ще не пощастило перемогти певних протилежностей між Парижем та Лондоном, що не встановлено ними ще згоди з Берліном.

В Італії, у Середній Європі, на Балканах, у Швеції та Норвегії, в Сполучених Штатах, в Японії та в інших державах Англія переслідує два завдання: 1) політичну та економічну ізоляцію ССРСР, і 2) вербування деяких із зазначених держав, як безпосередніх учасників майбутньої війни проти ССРСР.

Румунія знаходиться в стані безперервних ворожих відносин до ССРСР.

У Польщі Англія поставила у влади найбільше антисоціалістичне політичне урядування, допомагаючи посилювати польську військову могутність та перешкоджаючи Польщі наблизитись до ССРСР.

Балтійські лімітрофні держави знаходяться зараз майже у цілковитій економічній, політичній та військовій залежності од Англії.

Англія збудувала в Європі проти ССРСР суцільний військовий ланцюг од моря до моря. Крім зазначених вище держав, на її послугах знаходяться і вся еміграція, що вивтікала свого часу із ріжних країн колишньої Росії.

Давши таку характеристику, большевицька газета цілком логічно доходить до панічного для большевиків висновку, що на ССРСР наближається війна. Війну проти ССРСР готують повним ходом. Зараз ніхто ще не може вказати ні дня, ні місяця, ні року, коли вона почеться. Робітники й селяне ССРСР мусять кожного часу бути до того готовим. Дуже й дуже можливо, що війна вибухне в найближче півріччя, за рік, — найбільше, за півтора, два роки. Дальшого терміну нам не дадуть. Наша «передишка» закінчується. Війна стукається в двері. З усіх боків ми оточені капіталістичними державами, нас хочуть знищити за всяку ціну. —

Мета наведеної характеристики та панічних висновків ясна. Большевики гадають тим викликати серед населення ССРСР «комуністичний патріотизм» і поставити його на оборону «соціалістичної» батьківщини. Щось подібного пощастило їм зробити за часів боротьби з Денікіним та Врангелем. Але тепер, як вони самі це твердять, справа йде про щось інше, змінилися обставини, змінилися люди, і настрої стали протилежно іншими.

Що большевиків хочуть «знищити», це безперечно, але знищать їх не ті «капіталістичні війська», що вони вбачають круг себе з переляку, а мабуть таки ті самі селяне, а може й робітники, яким нема далі життя в комуністичній державі.

* * *

Справа Раковського, як незагоєна рана, ятріє на політичному тілі Франції. Французька влада, згідно європейським уявленням про дипломатичні відносини, мабуть таки гадала, що досить сказати якомусь послуві: — ідіть собі геть, — аби він склав свої чемодани і виїхав, не прощаючись. Та тов. Раковський інакше уявляє собі дипломатичний етикет. Він не хоче їхати з Парижу до Москви по добрій волі, — це з одного боку. А з другого, як здається, і в Москві не хочуть, щоб він туди повертався. Марно французький посол в ССРСР натякає московським дипломатам, — його слухають та розуміють по своєму. Марно французький уряд перестав мати які-будь зносини з паризьким полпредом, ведучи всі справи безпосередньо у Москві через свого представника, — совітський посол продовжує сидіти в Парижі, як у себе дома, друкує заяви, пише спростовання, одно слово, почуває себе, як у себе дома. Уся справа прибірає юмористичний, хоч і не дуже веселий для Франції, характер. Одно лише єсть у ній позитивне: на справі тов. Раковського європейські політики ще раз наочно переконуються в тому, як небезпечно мати діло з большевиками, хоч-би вони й виглядали на зверх зовсім звичайними для європейського ока дипломатами.

* * *

Думка про міжнародню організацію боротьби з більшовиками увес час вітає в європейському повітрі. Значна частина європейського громадянства не тільки пристала до цієї думки, але й здійснила її, заклавши кілька літ тому інтернаціональне товариство боротьби з Совітами з головним осідком у Швейцарії, з філіялами майже по цілому світі. Тепер ця думка з площини громадської наче-б то пробивається до площини державного порядку.

Перша така спроба надходить з Угорщини, країни, що свого часу мала нагоду, — правда, не навдовго, — познайомитися з більшовицькими методами на власному досвіді. Як повідомляє «Le Matin», угорський міністр внутрішніх справ підносить думку про скликання протибільшовицької міжнародньої конференції. Міністр вважає, що вперта й непереривна, таємна пропаганда більшовиків, які змагаються силою повалити встановлений державний лад та державні інституції в усіх країнах, зобов'язує не тільки держави східньої Європи, але й всі інші європейські держави поважно поставитися до більшовицької проблеми та подбати пр те, аби спільними силами винайти дійсні методи оборони проти більшовицької чинности. На думку угорського політика, вуличні розрухи, що минулого липня сталися у Відні, ясно вказують на те, як легко покласти початок більшовицькому руху в європейських великих містах. Угорщина, що випробувала більшовизм на власному досвіді у 1919 році, пильно стежить за совітською небезпечкою. Своєю боротьбою проти більшовизму вона боронить не тільки себе, але й західні держави. Але цього за мало. Західні держави мусять підтримувати Угорщину в цій боротьбі, бо більшовицька зараза загрожувє їм. Та не координована боротьба окремих держав не може бути рішучою та дійсною. Тільки об'єднання міжнародніх сил, протиставлене більшовицькій офензиві, може мати успіх.

Думка справедлива, і заклик угорського міністра відповідає цілком пекуцій потребі європейського громадянства та інтересам культурних держав. На жаль, ініціатива виходить з держав, що в Європі не користуються потрібним для такої справи авторитетом, а тому вряд чи можна сподіватись на її реалізацію — принаймні, в ближчому майбутньому.

* * *

Цими днями минуло 80 літ з дня народження маршала Гінденбурга, президента Германської республіки. Дата ця урочисто була святкована цілою Німеччиною. Центром свята звичайно був Берлін, куди з'їхались з цілої країни нечислімі депутації, аби привітати старого ім'янинника, що був за війни, зостався й зараз мабуть найпопулярнішою людиною. Святкували одночасно день народження славного маршала, переможця в бою біля Танненбергу, і популярного президента республіки, і як здається, чествовали більше маршала, ніж президента. Виявилось це в тому, що на будинках було більше прапорів старої Германської імперії, ніж прапорів нової німецької республіки, що в святкуванні не приймали участі представники де-яких лівих політичних угруповань. Виявилось це також і в промовах, в тому числі і в промові самого Гінденбурга, що одновідаючи на привітання маршала Макензена, між иншим, сказав і такі слова: — За все, чим я став, дякую всемогутньому Богові, що був милостивий вести мене в життя. Дякую своїйму імператорові і королеві, що ставив мене на відповідальні пости, а також і вам усім, моїм товаришам, що працювали разом зі мною. — Ці слова можна, — а може й треба, — пояснити благородним стародавнім німецьким звичаєм, згідно якому юбіляр завше згадує, по-перше, Бога, а по-друге тих людей, що найбільше доброго зробили йому в життю. Але по-за межами свята, особливо закордоном, слова ці викликали не сприятливі для германського президента коментарії, і то остільки, що в пізнішій заяві своїй він мусів, правда, скісно, спростувати їх проголошенням, що свою присягу, яку він дав в

якості президента, він виконає до кінця. Не обійшлося і без самого ех-кайзера, що вислав привітальну телеграму «свому» маршалові. Президент не зважився публічно одповісти «свому» імператорові, а переслав подяку за привітання через свого приватного кур'єра. Усі ці подробиці як найкраще вказують на ті внутрішні процеси, що переходять у життя німецького народу, який зрієся монархії не з своєї доброї волі, а під примусом зовнішніх обставин. Одночасно, будь що будь, вказують вони на те, що поворот до монархії вряди можливий уже зараз для Германії, і на те, що в майбутньому, за якесь одно покоління, про нього не може й бути мови. Історія повторюється. Те саме, майже, було й у Франції за часів маршала і президента Мак-Магона.

O b s e r v a t o r .

Лист з Волині.

Серед загальних протестів націоналістичного громадянства польського: преси місцевої проти міністерського наказу про заведення української мови в державних школах на Волині, яко окремої дисципліни (нарівні з мовами: німецькою, французькою і латинською), — пролунав одинокий тверезий голос в обороні цієї «хлопської» мови, до якої з презирством ставиться ендецьке панство. Цей одинокий голос — «Przegląd Wołyński», редактор якого п. Іоахим Волошиновський, поляк з Поділля, добре знає нашу мову, наш нарід і життя його, давно вже працював на користь того народу, — видавав власними силами і коштами «Світову Зірницю», — стже й «полюбив щирим серцем велику руїну» нашу і тепер прикладає сил своїх і знання, щоби правильно освітити нашу справу в очах своїх єдиноплеменників.

В ч. 37 цієї газети з дня 13 вересня, вмішена його інформаційна стаття «Garść informacji», в якій він, наскільки це можливо в короткому нарисові, подає відомості про українську мову, місце її серед інших слов'янських мов, мартиролог української літератури під московським пануванням, перелічує найвидатніших письменників, поетів і драматургів наших. Покликаючись на авторитет Російської Академії Наук, яку не можна запідозрити в надмірному українофільстві, він суворо картає тих земляків своїх, які, йдучи слідом за міністром Валуєвим, з великим апломбом (відворо-пропорційним до знання справи), повторюють дешевий дотеп, що, мовляв, українська література ділиться на три періоди: перший — не було нічого, другий — був Шевченко, третій — нема нічого.

На жаль, серед польської інтелігенції, особливо на «кресах», більшість власне такі судді «з апломбом»; в західній Польщі української літератури, як каже шановний автор статті, не знають зовсім і не цікавляться нею.

У другому числі «Przeglądu Wołyńskiego» надруковано в фельетоні переклад з українського: спогад одного з учасників нашої визвольної боротьби, про здобуття Луцька від місцевих комуністів; спогад живий, цікавий, особливо для мешканців Луцька, більшість яких сама переживала ті події.

Щасти, Боже, цьому початкові, а шановному редакторові, щиро-

му другові українців, побажаймо від усього серця, щоб він не був одиноким серед своїх братів по крові.

Нещодавно відбувся у Луцьку з'їзд археологів, що широко заходжуються зберегати й охороняти пам'ятки давнини, яких дуже багато на Волині: ті пам'ятки руйнуються і навіть камінь з руїн околичне населення розтягає на свої потреби. Хоч лейт-мотивом на з'їзді був заклик до охорони «наших», тоб-то польських руїн і пам'яток, та не чулося ні одного голосу, що може не всі ті пам'ятки польські, бо чимало ж серед них є й наших, українських. Але про це нині змагатися — даремна річ. Проте добре, коли їх буде збережено й охоронено від дальшого занепаду, а колись історія розбере, чиї вони. Гірше було-б, як би вони зовсім загинули.

V. W.

З П Р Е С И.

В ч. 2080 газети «Руль» під заголовком «Среди украинцевъ», написано:

В звязку із зростом активності українських правих кол, що симпатизують совітській Україні, львівська українська преса з тривогою зазначає протисовітський настрій студентів української сільсько-господарської академії в Подєбрадах в Чехії.

Ці студенти, — запевняє «Руль», — є ніщо інше, як:

«кадри української протисовітської армії».

До них то і має приїздити генерал Сальський для:

«..... производства студентоув въ офицерские чины».

Справді, «на городі бузина, а в Київі дядько».

* * *

На весь світ горляють большевики про свій поступ. Але практика щоденного життя, далека від большевицьких утопій, посадила їх ніби на рака і везе зовсім не в той бік, куди б їм хотілося. Смішне, зрештою, не те, що большевики їдуть вперед на раках, а те, що цього самі не зауважують, або, бодай, одводять очі, як і сказав наш дореволюційний дядько.

Візьмемо хоч би релігію, кілька проти неї писалося, говорилося, агітувалося. Здавалося, що цей «опіум для народа» раз на завше знищено і сама пам'ять за його затерлася. По-большевицькому це звагося — поступати наперед, а життя взяло, і ніби їм на сміх, пробудило сильний, але головне — свідоміший, релігійний рух. Облизались небораки і заявили, що погоджуються з тимчасовим існуванням цього забобону, лише скасували старий стиль, по якому колись святкувалися церковні свята. Та й це тяглося недовго. Як пише «Діло» (ч. 216) в одному

з останніх чисел харківських «Вістей» з приводу цього написано слідує:

«Питання про дні святкування релігійних свят має значіння для державної промисловости і робітничого побуту. На багатьох фабриках робітництво, що звязане з селом, святкувало досі всі релігійні свята за старим стилем, а не за новим. В інтересах нормального розвитку промисловости окрема нарада представників усіх завідувачів тарифними відділами українських комітетів при Всеукраїнській Раді і професійних спілок ухвалила святкувати релігійні свята по старому стилю. Передбачується, що Різдвяні свята святкуватиметься вже по старому стилю».

Це зветься повертають голоблі, хоч поки що не дуже сміливо. Та життя примусить повернути крутіше. Не повернуть — перекинуться, чого ми й бажаємо їм від усїєї душі.

З судової справи.

Цими днями вийшов з друку збірник документів, які відносяться до боротьби Українського Уряду і Головного Отамана з погромами. Збірник цей видає паризький Комітет для вшанування пам'яті Симона Петлюри. Передмова написана професором А. Яковлївим, який зараз прибув до Парижу для остаточної підготовки справи процесу в Судовій Комісії.

Хроніка.

На українських землях.

З Волині, Холмщини, Підляшся та Полісся.

Трагічна смерть українця. У вівторок 13 вересня о годині 8-ій рано в мастку Хланові на Познанщині, стався нещасний випадок з козаком 6-ої дивізії гарматної бригади Максимчуком Дмитром, котрий стрілом у голову з револьвера закінчив своє життя. Перед смертю Максимчук знищив всі листи й документи. Похороном заопікувалися полк. Рак і місцеві українці. «Укр. Ника». ч. 52

— Закриття московської школи. В Рівному на Волині з наказу куратора шкільної округи закрита єдина московська школа, до якої ходило 500 дітей. Закриття школи сталося в наслідок браку кредиту, бо згідно шкільному закону урядом видаються гроші на школи признаних меншостей, себ-то української, білоруської, жидівської і литовської.

«Руль» ч. 2074.

— Пропаганда унії. До Ковеля прибула група уніятських місіонерів з метою поширення унії серед православного населення Волині. На засоби люблінського інституту для поширення унії серед православних Польщі, в Ковлі місіонерами будується католицька церква східно-слов'янського обряду.

«Возрожденіє». ч. 844.

— З'їзд представників Філій Луцької «Просвіти». 18 вересня від-

бувся в Луцьку в салі Т-ва «Просвіта», з'їзд Луцького повіту. Було заступлено 25 філій, які надіслали 70 представників.

«Укр. Гр.» ч. 39.

— Розклад сельробу. Українська радикально-соціалістична партія відома більше під назвою «Сельроду» запропонувала редакторові Вольницькому припинити видання тижневика «Воля Народу». Як відомо, Вольницький належав до москвофілів і видавав на московській мові газету під тією ж назвою. Партія дорікає газеті, що за нею зберіглась москвофільська марка. Через незгоду Вольницького сподіваються нового розкладу «Сельробу».

«Руль», ч. 2074.

— Будова народнього дому. Заходами просвітян м. Матіїва, Ковельського пов. приступлено до будови народнього дому. Тимчасом вже закінчуються приміщення для бібліотеки-читальні, театральної салі і для кооперативної крамниці.

«Укр. Нива». ч. 51.

В Галичині.

— Хліборобська вистава. Цими днями у Стрию після довгих підготовань, не зважаючи на велике нещастя, спричинене повіддю, — відкрилася хліборобська вистава за присутністю численно заступленого українського селянства та інтелігенції. У виставі мали взяти участь такі установи: Українська Господарська Академія в Поде-

брадах, Сільський Господар., Ревізіійний Союз, Центро-Банк, Центро-Союз., Народня Торговля, Земельний Банк., Спілка Українських Агрономів, Книгарня ім. Шевченка, Рій, Пасічничка Спілка, Сільський Світ, Червона Калина, Русалка, Хром, Нова Хата, Зело, Подотно — всі у Львові, Гуцульське Мистецтво — Косів, Жіноча Доля — Коломия, Будучність — Тернопіль, Українська Книгарня — Стрий, позатим много кооператив і видавництва в краю та безліч приватних людей.

«Новий Час», ч. 106.

— Українофобська демонстрація. Недавно Львів був свідком небувалого видовища — розгону польської студентської демонстрації польською кінною поліцією. Причиною розгону був її українофобський характер — польські студенти протестували проти обов'язкового навчання української мови, яка після об'їзника міністерства народньої освіти, заводиться по всіх середніх школах східньої Галичини. Після розгону демонстрації депутація студентів вручила воеводі протест проти згаданого об'їзника.

«Возрожденіє», ч. 844

— Лугове свято у Львові. Осіння негода і невпевність, що свято відбудеться, спричинила малу участь лугових гнізд. На програм свята зложилася вправи Луговичів вільноруч і топірцями, вправи Луговичек хустинами, вільноруч то-що. До вправ стануло 250 Луговичів та 120 Луговичок.

Атракцієві свята були вправи Малогу Лугу (доросту) та ритмічні вправи Луговичок при звуках пісні «Ой, у Лузі, червона калина».

З Буковини та Бесарабії.

— За що українці попадають під суд. «Димнація» з 31. липня повідомляє: Черновецький воєнний суд

перевів процес проти вчителя Василя Хотинцяну, которого обвинувачували з тим, що він ніс лав меморандум до міністерства просвіти, в котрім прохав, щоби вчителі вчили українських дітей в українській мові. Обвинуваченого по довгих короводах звільнено.

«Свобода», ч. 208.

НА ЗАКАРПАТТІ.

— Постепенна ліквідація автономних прав Закарпаття. Автономія Закарпаття мала свій вираз в окремому бюджеті. Тепер як повідомляють, урядові круги, цю окремішність усувається й наслідком адміністративної реформи, яка стає важною з днем 1 січня 1928 р.: в державному бюджеті вже не буде окремого бюджету для Закарпаття як це було в дотеперішніх бюджетах.

«Свобода», ч. 208.

В Америці.

— В. Авраменко. Відомий український артист-балетмейстер В. Авраменко, який зі своєю трупю об'їздив західню Канаду, зараз перебуває у Веніпегу.

«Укр. Чива», ч. 51.

Газетні звістки.

— Розстріли. Український ЦИК затвердив постанову одеського суду, що засудив на смертну кару 20 чоловік з банди Лашко, яка падала на совітські установи та на склади червоної армії. До банди належало і кількох червоноармійців.

«Руть», ч. 24-IX.

— Новий землетрус. Як повідомляють з Севастополя, в Криму стався новий — четвертий — землетрус. Найбільше коливання ґрунту захопило район Севастополя та Ялти, де зава-

дилось кілька десятків домів. Нараховують багато жертв. Біля Ялти. Бахчисарая та Севастополя земля дала широкі грідини.

«За Свободу». ч. 223.

— Демонстрація в Катеринославі. В суботу 24 вересня в Катеринославі відбулася в цьому році вже третя демонстрація безробітних. В ній крім безпартійних робітників взяли участь і партійці од станка та комсомольці. Міліція і ГПУ, заскочені великою кількістю демонстрантів, весь час липались осторонь. Демонстранти густими лавами пройшли з плакатами по головним вулицям і спокійно розійшлися.

«За Свободу». ч. 224.

— Самогубство визначного комуніста. Повідомляють з Теодозії, в Криму, що там поповнив самогубство визначний комуніст Ізраєлтенко. Був він через довгий час членом Кримської Головної Політичної Управи (давньої чека), а у 1918 році, по заняттю Криму большевиками, переводив масові розстріли офіцерів і буржуазії, які схоронилися були на Криму. У посліднім часі лічився він на нервовий розстріл у психіатричній клініці.

«Свобода». 213.

Перемога сумління.

— Останніми часми українські газети облетіла звістка, що відомий на Волині комуністичний діяч, посол до Союму Пащук виступив з комуністичної партії та з соймового комуністичного клубу. Ця звістка тим більше була несподівана, що Пащук ще не так давно агітував за комунізм в Америці і зовсім недавно повернувся з України. Можливо, що там, де комунізм провадиться на практиці, довелось побачити те, про що не все вчиташь з большевицької газети, а тим більше якої агітброшури, і це спричинилося до захитання віри в кому-

нізм. В кождім разі, перебування на Україні дало певне отверізння. Сам він пояснює свій виступ, як піше «Новий Час» ч. 108, такими мотивами:

«Найважнішою причиною (було) те, що соймова комуністична фракція боронить українських інтересів не з погляду добра самого українського народу, а інтернаціонального комунізму.....

«Виною цього є те, що центром комунізму є Москва, а реалізаторами великих ідей марксизму є москалі, пройняті до глибини московським великодержавницьким імперіялізмом».

Дальшою причиною він подає те, про що в «Тризубі» безліч разів писалося на всі лади:

«Слідкуючи за відносинами і ходом подій на Рад. Україні, я прийшов до переконання, що союзна радянська конституція є плашиком, під яким ведеться більше повне економічне й політичне, а навіть подекуди культурне узаляженення від Москви. (Підкреслення наше).

«Коли б у Польщі настала диктатура пролетаріату... то українське національне питання в Польщі розв'язалось би ними так, як розв'язується «риканістами» на Рад. Україні. «Перевіривши докладно свій світогляд, після глибокої аналізи своїх думок і почувань, я не зміг стояти довше на становищі комунізму й комуністом перестав бути».

«Свій крок я зробив після довгої і тяжкої боротьби у своїй совісті. Тепер мені легше».

У Франції. Крезю.

† Гр. Шведак. 20 вересня ц. р. козак 6-ої Стрілецької дивізії Грицько Шведак, родом з Чернігівщини, Остерського повіту, села Зазимного, працюючи на коксовні і обслуговуючи резервуар для вугілля, розправ-

ляючи останнє, попав у саму гущу його і був засипаний. За-ким з боку була вирізана дюра, щоб його видобути звідти пройшло більш, як 20 хвилин — наступила смерть.

Поховано його на кладовищі St. Eugène. На похороні було багато народу. Представники адміністрації usine Schneider¹ et Co. та інші. Труну увітчано численними вінками і квітами.

З М І С Т.

Париж, неділя, 16 жовтня, 1927 р. — ст. 1. О. Білоусенко. Еміграційне студентство — ст. 3. С. т. Самарський. «Музика майбутнього» — ст. 8. О. л. Шулгин. Одповідь Жаботинському — ст. 15. О. Лий. Науковий орган Української Господарської Академії. — ст. 19. O b s e r v a t o r. З міжнародного життя — ст. 21. V. W. Лист з Волині — ст. 24. З преси — ст. 25. З судової справи — ст. 26. Хроніка: На українських землях — ст. 27. Перемога сумління — ст. 29.

О Д Р Е Д А К Ц І І.

Чергове число «Тризуба» — 42 (100) вийде після процесу. Під час судової розправи щодня виходитиме спеціальне видання.

Цими днями виходить з друку нова книжка

DOCUMENTS

sur les pogromes en Ukraine

et

l'assassinat de Simon Petlura a Paris.

(1917-1920-1926)

Prix — **20** frs.

Набувати можна в книгарні «Тризуба» — «Le Trident», 42, rue Denfert-Rochereau.

ДЕНЬ СВЯТОЇ ПОКРОВИ

В неділю, 16 жовтня ц. р., о 10 г. рано, відбудеться служба Божа з нагоди

храмового свята Святої Покрови.

Перед службою буде посвячено іконостас, а по службі одправлено

панахиду по

Головному Отаманові С. Петлюрі

та всім поляглим в боротьбі за визволення Батьківщини.

Адреса : 96, Bd Auguste Blanqui (Metro: Corvisart або Glacière)

Рада Паризької Парафії
Укр. Прав. Автокефал.
Церкви.

Під час судового процесу має виходити щодня

БЮЛЕТЕНЬ

Передплата на весь час процесу 5 франків

Ціна окремого числа 50 сантимів.

З замовленнями, зазначаючи кількість потрібних примірників, вда-
ватися заздалегідь до адміністрації «Трибуа» — 42, rue Denfert
Rochereau, Paris V. Почтою — Boîte post. № 15. Paris XIII

ВІД КОНТОРИ.

Повідомляємо всіх передплатників і кореспондентів про перенесення з 15-го жовтня ц. р., редакції і контори на нове помешкання —

42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Все листування прохасмо направляти по старому на адресу «Le Trident», Boîte postale 15, Paris XIII-e, France.

Всі внутрішні перекази грошей (у Франції) направляти за допомогою mandats chèques на наш поштовий рахунок по адресі:

«Le Trident», chèque postale № 89850, Paris.
(Цей спосіб пересилання грошей є значно дешевшим од всіх інших).

„ТАБОР“

восновлітературний журнал
вийшло з друку й продається

число 4.

Набувати можна в книгарні «Тризуба»,
ціна 5 фр.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК

книжка 10-а вийшла й продається в книгарні «Тризуба».

УКРАЇНСЬКА НИВА

продається в книгарні «Тризуба».

Редакція і Адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris V.

Поштова адреса: «Le Trident» (Tryzoub). Boîte post. № 15. Paris XIII.

Редагує—Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant : Mme Jeanne de Carvalho Gerzain. 17

ТРИЗУБ

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований Вяч. Прокоповичем, виходить в 1927 році по старому що-неділі в Парижі при участі тих самих співробітників.

Приймається передплата на 1927 рік.

Передплата: у Франції на рік — 120 фр., на швівроку — 60 фр., на три місяці — 30 фр., на один місяць 12 фр.

В П Н Ш И Х К Р А Ї Н А Х:

	на 3 місяці	на однй місяць
Чехія	60 кор.	20 кор.
Польща	12 зл.	4 злоті
Румунія	360 леїв	120 леїв
Німеччина	12 р. м.	4 р. м.
Сполуч. Штати Пів. Америки	3 дол.	1 дол.
Канада	3 дол.	1 дол.

Журнал набувати можна у Парижі: в книгарні В. Поволоцького
13 rue Bonaparte, Paris VI.

Крім того журнал передплачувати й набувати можна у представників «Тризуб»: 1) В сполучених Державах Півн. Америки — V. Kedrovsky — 30 E. 7-th Street, New-York City, 2) В Канаді — W. Sikewitch, 512 Bannermann av. Winnipeg. Man. 3) В Румунії — Dm. Herodot, Strada Delea Veche, 7. Bucarest. 4) В Чехословаччині — П р а г а: F. Slodecky, Horni Cernosice u Prahy, Villa Krotochvil. П о д е б р а д и — Dr. Modest Levicky, Zizkow 551, Podebrady. 5) В Польщі — W. Prychodko, Podwale 16, m. 15. W a r s z a w a.

Редакція і адміністрація: 19, rue des Gobelins, Paris (XIII).

Поштова адреса: «Le Trident» (Tryzoub). Boîte post. X 15, Paris (XIII).

Редагус — Komitet.

Адміністратор: Іл. КОСЕНКО.

КНИГАРНЯ «ТРИЗУБ»

мас на складі великий вибір книг, нот, вишиванок, листівок, портретів і національних відзнак.

ЗАВЖДИ НА СКЛАДІ С:

Студ. Вістник, військовий журнал «Табора», Летер.-Наук. Вістник, газета Укр. Низа, «Кобзарі» Шевченка, календарі, грам. укр. мови, читанки, атласи України, с. огади, книжки франц. мовою про Україну, словники и т. и.

На вимогу висилається каталог складу і даються різні справки що до культурно-просвітної праці.

